

in 1991, Ukraine began a long process of profound systemic changes that affected virtually all aspects of public life. Radical changes have taken place in the economic system, but the initiated structural adjustment has yielded unexpected and rather contradictory results, which were most likely due to the peculiarities of the socio-cultural environment. Having gained political and economic independence, Ukraine has become an independent full-fledged subject of world processes. In turn, the acquired subjectivity determines the expediency of comprehensive coverage of the development of the economic system of the country in the socio-cultural discourse based on the achievements of historical science. The relevance of the historical study of organizational and economic processes of the era of independence is primarily due to the urgent need to identify the principles and patterns of their course. In the study of Ukrainian realities, the contradictions between the established system of formal socio-economic institutions and the mechanisms of their functioning are obvious. This is an indirect confirmation of significant internal transformations in the introduced elements of the market economy, which arose as a result of adaptation to the socio-cultural environment of Ukraine. In fact, such transformations form a national economic environment that operates according to its own laws. This fact can be interpreted in two ways depending on the causes and results of such deviations: as a disadvantage or as a specific element and a potential competitive advantage.

Ключові слова: socio-cultural sector, civilization paradigm, system approach, economic development, transformational economy, civilization, economic history, economic system.

УДК: 94(364):811.124(0.072)

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2021.149.13>

М. Тимошенко, PhD, доц.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6093-9904>

Український католицький університет, Львів, Україна

КЕЛЬТСЬКА ЄВРОПА У КОМЕНТАРІ ФЛАМАНДСЬКОГО КАРТОГРАФА XVI СТОЛІТТЯ АБРАГАМА ОРТЕЛІЯ

Здійснено аналіз латиномовного коментаря до мапи Давньої Кельтики 1595 року, створеної фламандським картографом Абрагамом Ортелієм у його історичному атласі "Парергон". На сьогодні тексти до давніх мап на звороті є недостатньо вивченими. У ході дослідження розглянуто основні частини джерела, у яких засвідчено високу ерудицію автора та використання ним різних площин у викладенні матеріалу в науковій частині: географічній, історичній, лінгвістичній та біблійній. Також звернено особливу увагу на те, як гуманіст кінця XVI ст. показав власну візію спільного історичного минулого Європи на основі ідеї панкельтизму. Також виявлено, що, окрім античних та середньовічних джерел, Ортелій використав ідеї своїх земляків, на чіх аргументах активно опирався і будував кельтський міф як на мапі, так і в коментарі до неї.

Ключові слова: кельтський міф, історична картографія, Абрагам Ортелій, "Парергон", кельтська Європа, фламандські картографи, епоха гуманізму.

Постановка проблеми. Активному розвитку європейських гуманістичних ідей сприяло не лише книгодрукування, великі географічні та науково-технічні відкриття, але й переклад на латину в 1406 р. "Географії" античного автора Клавдія Птолемея. Поява цього джерела, яка містила 27 непогано збережених константинопольських карт із зображеннями частин Європи та Азії, поклала початок "змаганням" багатьох європейських картографів у спробі видати найточнішу версію цих мап. Наступне століття було вибуховим не лише у розвитку птолемеївської картографії: з'являлися мапи Європи та світу з новими землями та континентами, Герард Меркатор винайшов новий тип картографічної проєкції – "меркаторівської" та власний глобус, а інший відомий фламандець, Абрагам Ортелій у 1570 р. став творцем географічного атласу нового зразка – "Theatrum Orbis Terrarum", "Театр кола земного". Ортелія вважають також першим, хто започаткував створення й видання історичних мап, які виходили в додатку атласу (а іноді й самостійно) під назвою "Parergon" з 1579 до 1624 рр. (тобто ще довгий час після смерті картографа в 1598 р.) [9, с. 1318-1319]. Серед 39 історичних мап (32 з яких видано ще за життя Ортелія) лише 5 присвячено тематиці географіа сасга, решта – це, переважно, зображення певних європейських та азійських частин давньої Римської імперії з латиномовними коментарями до кожної *in verso*. Важливо зазначити, що Ортелій, не маючи університетської освіти, володів багатьма європейськими та класичними мовами, був знаним колекціонером старожитностей, опанував мистецтво картографування, уперше створив у "Театрі" каталог використаних ним картографічних джерел [11, с. 33-37], а в кінці атласу розмістив номенклатуру всіх топонімів із птолемеївських карт [11, с. 687-714]. Багата спадщина фламандця, у т. ч. його "Альбом друзів" – "Album amicorum" 1594 р., неодноразово засвідчували високу

ерудицію, науковий підхід і відкриття Ортелія [12]. Карти цього гуманіста та енциклопедиста можуть свідчити про нього також, як про європейського візіонера, на що не часто звертають увагу дослідники. До початку XVII ст. докладніше вивчалися інтелектуальні ідеї таких гуманістів як: Макіавеллі, Еразма, Аріосто, Джамбуларі, Ронсара, Монтеня, Шекспіра тощо [5, с. 24].

Аналіз джерел і літератури. Цінним джерелом для історії Європи є мапа з коментарем у "Парергоні" Ортелія "Europam, sive Celticam veterem" – "Карта Європи, або Давньої Кельтики", яка вперше вийшла у 1595 році в Антверпені (рис. 1). У статті використано видання карти і коментаря з атласу 1603 р. за редакцією Йоганна Баптісти Врінтіуса [11].

В історії європейського континенту у різний час побували свої міфологеми та уявлення про Європу: класична – Європа як спадкоємиця давньогрецької цивілізації, християнська – Європа як земля християнської цивілізації, просвітницька – Європа як колицка Просвітництва [3, с. 4]. Історія про Європу, як про колицку цивілізацій, також про ідею Європи писалась багатьма дослідниками, найвідомішими є праця Н. Дейвіса [1] і колективна монографія за редакцією Е. Пегдона [13]; детально вивчалися також зображення європейського континенту на географічних картах [15] тощо.

Очевидно, що міфологем на тему створення і походження Європи було набагато більше, серед них окремо слід виділити кельтську міфологему. Цій темі присвячено ґрунтовні дослідження в контексті археології, історії, культури та європейського націєтворення загалом щодо ареалів проживання кельтських племен на території Європи: наприклад, Малкольма Чепмена [6] та Арнульфа Краузе [8]. Кельтське походження європейського континенту розглядає також голландський дослідник Тун ван Хал у контексті джерела "Germania antiqua", написаного німецьким географом Філіпом

Клювером у 1616 році [14]. У своїй статті науковець стверджує, що безпосередній вплив на Клувера мала згадана мапа Ортелія, однак зосереджує увагу все ж на побутуванні цієї ідеї серед ерудитів XVII ст. [14]. Ідеї фламандського картографа про історичне бачення Європи Тун ван Хал згадує побіжно – тож вони потребують детальнішого розгляду.

Постановка завдання. Основною метою статті є розкриття ідеї кельтської Європи Абрагама Ортелія через аналіз укладеного ним латиномовного коментаря до мапи 1595 року. Розвідка має відповідати на питання: як подано цю ідею картографом XVI ст.; яку джерельну базу використав фламандець; чи був присутній вплив інших гуманістів на укладення першої історичної мапи й тексту до неї на цю тему.

Виклад основного матеріалу. Коментар Ортелія до мапи кельтської Європи, як і до інших мап [2, с. 295], має чітку структуру й логіку викладу із залученням великого спектра джерел, передовсім античних. Недарма вважають, що латиномовні версії Атласу картографа мали наукове призначення [4, с. 207]. Автор починає виклад з того, як давні та середньовічні автори ділили світ на декілька частин: одні (Саллюстій, Філострат, Ісократ у "Панегірику", Варрон у трактаті "Про сільське господарство", Лукан у "Фарсалиї, або Про громадянську війну", Орозій в "Історії", святий Павло і святий Августин) поділяли його на дві частини – Європу та Азію, приєднуючи водночас Африку до Європи; інші вважали Африку третім континентом – без вказівки фламандця на джерела [11, с. 557].

Далі Ортелій також за різними авторами описує географічні кордони континенту і вважає, що місце поділу між Європою та Азією є доволі спірним питанням. Однак, якщо б його запитали, де проходить цей кордон, то він відповів би: *"по ріці Танаїс (сьогодні ріка Дон – М.Т.), вузьким перешийком між нею та рікою Ра (сьогодні ріка Волга – М.Т.) і потім від її витоків, що повертає на Схід, до ріки Об, і аж тоді до самого її гирла"*³ [11, с. 557].

Після традиції подавати у коментарі перелік епітетів, якими давні автори описували коментовану Ортелієм територію [2, с. 290-291], картограф переходить до характеристики населення Європи й клімату континенту. Згадує також цінний європейський камінь бурштин й подає дискусію, яка засвідчена у джерелах, щодо місць його покладу. Сам же автор зазначає, що бурштин, будучи невідомим багатьом давнім авторам, був знайдений *"біля перешийка чи півострова Гестар у затоці Кліліпен (тобто Ризькій затоці – М.Т.) у морі, де є вигідний рибний промисел"* [11, с. 557]. Ортелій завершує географічну частину коментаря згадкою про найважливіші європейські річки (Рейн та Істр), ліси (Арденна і Гірцинія) та міста (Рим і Константинополь).

Розглядаючи питання про давнє походження назви Європа, автор подає три версії: грецьку, а саме Геродотову з його "Мельпомени" про викрадення однойменної дівчини з Тірії, яку Ортелій підкріплює свідченнями з "Хроніки" Євсевія Кесарійського; другу він бере за римським істориком I ст. н. е. Помпеем Трогом – про те, що Європа отримала свою назву від імені царя Е(Є)вропа, підсилюючи цю версію ще авторами: Павсанієм, знову Євсевієм та схоліастом з XII ст. Євстафієм у його коментарі до "Александри" Лікофрона. Про третю версію картограф пише так: *"Доволі точно, на мою думку, написав Птолемей у своїй другій книзі "Четверокнижжя", що Європа була названа від загальної назви Кельтіка,*

від імені племені, що колись там проживало. Бо практично немає такого регіону в Європі, де б раніше не проживали кельти" [11, с. 557]. Цією цитатою фламандець починає виклад античних свідчень про розселення кельтів на європейському континенті.

Описуючи ареали проживання кельтів на території Європи, картограф опирається на Геродота, який вважав, що ті на Заході населяли Іспанію й Гераклові стовпи (тепер протока Гібралтар – М.Т.); Страбон, пише Ортелій, розмістив кельтів, яких він називав пресарматями, на узбережжі ріки Бетіс (тепер р. Гвадалквівір), а також в Іспанії у провінції Бетіка, окрім того, на узбережжі р. Борисфен (тепер р. Дніпро), на Іонійському узбережжі й у Мезії – на території Малої Азії. За свідченням того ж Страбона, кельти були змішані з іллірійськими і тракійськими племенами. Пліній Старший (24–79 рр.), говорячи про кельтів, згадував такі місця, як провінція Лука у Тараконенській провінції та Кельтське місто в Іспанській провінції. Римський історик Діон Кассій (бл. 155 – бл. 230 рр. н.е.), а згодом Йоанн Ксіфілін (трапезундський монах 2-ої пол. XI ст. – М.Т.) ототожнювали племена кантабрів та астурів, які проживали на півночі Іберійського півострова, з кельтськими племенами. Ортелій, продовжуючи ідею, пише, що багато авторів також згадували так званих кельтиберів, які проживали на території Іспанії, Так, у Галлії проживали ще й кельтогалати, які потім населяли Британію, а історик Діон ще й засвідчує, що кельти зайняли обидва боки Рейну. Багато істориків погоджувались з твердженням, зауважує фламандець, що германці та галли узагальнено були названі кельтами [11, с. 557].

Грамастик Антонін Ліберал (II–III ст. н.е.) писав про кельтів і кельтський мис та про регіон Епір, який вони населяли. Поет Сілій Італік (бл. 21–101 рр.) зазначав, що ці племена проживали на річці Ерідан (ріка у Греції – М.Т.). За Стефаном Візантійським (VI ст. н. е.), кельти жили біля гори Гем (регіон Тракії – М.Т.); в Арріана (86 – бл. 160 рр.) – біля гирла Дунаю; за Аппіаном (бл. 95–170 рр.) – вони населяли Галлію Цизальпійську та Італію. Аристотель у книзі "Про світ" поєднав кельтів зі скіфами; на цій же території розташовували кельтів Страбон і Пліній. Тим часом Плутарх (бл. 46–127 рр.) у "Життєписі Камілла" вказав, що кельтська Європа починалася від Зовнішнього моря (тобто Атлантичного океану) і простягалася далеко на Північ, а звідти сягала берегів Меотиди (тобто Азовського моря – М.Т.). Ортелій ретельно аналізує свідчення давніх: *"Але знову від згаданого Страбона я довідався, що всі народи, які проживали на Півночі, називалися у його час (тобто у I ст. до н. е. – М.Т.) кельтами, і що також їхня давня мова, названа кельтською чи германською (яка децю відрізняється діалектом від тих, що є в ужитку на сусідніх із цими місцями островах, як Ісландія, Гренландія, Фрісландія (антична назва ряду територій на узбережжі Північного моря, теперішніх Нідерландів – М.Т.) та інших у цьому Германському океані: тепер Північному морі – М.Т.)"* [11, с. 557].

Очевидно, що такі уявлення античних авторів простежуються в топонімах, які вони давали тим чи іншим європейським географічним об'єктам, що також помічає й Ортелій і риторично запитує: *"Що ж інше, запитую, можна стверджувати, ніж те, що кельти володіли усією Європою?"* [11, с. 557]. Так, Помпоній Мела (15–60 рр. н. е.) називав Касситеріди Кельтськими островами (Ортелій вважав, що це були Британські острови – М.Т.), Аполлоній Схोलіаст (бл. 260–170 рр. до н.е.)

³ Тут і далі переклад цитат з латини Марти Тимошенко.

окреслював Адріатичне море, як Кельтське. Лікофрон, зазначає фламандець, згадав про болото кельтів, яке було неподалік ріки Істр (тобто р. Дунай – М.Т.) [11, с. 557].

Однак украй важливим та актуальним питанням для Ортелія залишається етимологія назви Європа. Він надалі дотримується ідеї про кельтський варіант назви та категорично не погоджується з античними авторами про грецьке походження цього регіону: "*Ніхто не переконає мене, що Європа отримала свою назву від Греції чи грецької мови, слід зважати на те, що її населяли спешу кімври*" [11, с. 557]. Цю думку фламандець черпає з античних авторів: відомо, що і Птолемей, і Страбон писали про кімврів. Ортелій обстоює також візію про те, що кельти були германцями, даючи пораду звернутися у цьому питанні до 22 розділу "Батавії" авторства Адріана Юнія 1588 р. [11, с. 557]. Цей нідерландський вчений вибудував історію походження землі Батавії, тобто давніх Нідерландів, на основі праці "Германія" авторства римського історика Таціта (56-120 рр. н.е.) [7, с. 151].

Пріоритетним для картографа є твердження його сучасника Горопіуса Бекана з 9-ї книги "Origines Antwerpianae" 1569 року – "Антверпіанівських початків", у якій той спростовував походження назви Європа від жінки, стверджуючи, що це слово аж ніяк не пішло з грецької мови. Бекан вважав, що германці, а в його розумінні кельти, називали цей регіон *Веропа* – у перекладі "велика кількість людей". Проте пізніше греки й римляни не прийняли цю назву через складність вимови й поміняли місцями склади за допомогою дифтонгу *ei*, так що утворилася назва *Еуропа*. На думку Горопіуса, те саме відбулося з іншими словами: "*Відтак із Тервеса вони утворили Тервеса, подібно, як і з Веропа утворено Еуропа. Її так назвали через переважання племен, що були попереду багатьох людей. Бо слово Нор означає велику кількість людей, як я щойно згадав*". Однак, як зазначає Ортелій, у Бекана згодом з'явилася й інша версія етимології терміна Європа, яку він запозичив зі Святого письма. Так, назва континенту пішла від Яфета, сина Ноя, якому було передано ці землі в спадок для розширення свого роду (Книга Буття, 9-10 – М. Т.). Ось, як Бекан пояснив цю версію: "*Е означає законний шлюб, Ur – чудова, прекрасна і Нор – надія, тобто назва Європа – це "прекрасна надія на законний шлюб"*" [11, с. 557]. Горопіус аргументує свою думку тим, пише Ортелій, що "*на відміну від інших земель, які були передані синам Ноя, саме землю Яфета – Європу Бог благословив на шлюб із Христовою церквою*" [11, с. 557].

Завершує картограф свої роздуми цитатою про Європу з "Полігімнії" Геродота словами Мардонія до перського царя Дарія (Hist. VII, 5): "*Європа – чудова країна, там ростуть різноманітні плодові дерева, вона надзвичайно родюча, і єдиний серед смертних, хто гідний володіти нею, лиш великий цар*" [11, с. 557].

Намагаючись довести спільне походження, ідея германського, тобто кельтського походження Європи зароджується у колі лінгвістів XVI ст. [7, с. 138-155]. Серед них фламандці, шукаючи свого коріння, вбачали в германських діалектах Фландрії мову, якою розмовляли душі у Раю [7, с. 142]. Хоча етимологічні дослідження Бекана Скалігер і Ляйбніц вважали нісенітницею [7,

с. 144], лінгвістичну версію етимології назви Європа, поєднану з біблійною, а також погляди Адріана Юнія високо цінував Ортелій. Адже йому, як християнину, було дуже близьке таке трактування. Варто лише згадати, що п'ять перших історичних карт фламандець присвятив паломництву, а в його коментарях до багатьох мап неодноразово присутні цитати з Біблії [11, с. 528-546; 10].

Ортелій, окрім наведення історико-лінгвістичних аргументів, суттєво доповнив цю ідею у своєму "Парергоні" мапою кельтської Європи: у верхньому лівому картуші читаємо напис – "*Європу, або Давню Кельтику так пробував описати Абрагам Ортелій*". У нижньому картуші є присвята Ніколасу Роккоксу, "*патрицію Антверпена та сенатору цього міста*" (рис. 1). Роккокс (1560-1640), окрім політики, будучи колекціонером старожитностей, став меценатом для Ортелія.

Карта наочно демонструє об'єднаний елемент континенту за етнічною ознакою – на площині території всієї Європи автор позначив великими літерами етнонім *CELTAE* (рис. 1). Більш детальний аналіз мапи дана розвідка не передбачає.

Перед Давньою Кельтикою картограф другою у своєму додатку подав ще одну історичну мапу континенту, на якій зображено провінції Римської імперії у період її найбільшої могутності за XIV книгою "Історії" Амміана Марцелліна – *Orbis Romanus, sive Romanum Imperium* [11, с. 554-555]. Більшість історичних мап та коментарів до них у "Парергоні" автор присвятив окремим римським провінціям і місцевостям, описаним Страбоном та Птолемеем.

Висновки. Аналіз латиномовного коментаря на звороті карти показав, що, хоча Ортелій детально й не входив в обґрунтування ідеї кельтської Європи, він впевнено представив аргументи своїх сучасників, використавши водночас широкий спектр давніх і гуманістичних джерел: загалом майже 70 авторів, хронологічно від Есхіла й Геродота (V ст. до н.е.) до Бекана, Адріана Юнія, Барона Герберштайна, картографів Антонія Віда та Ентоні Дженкінсона (XVI ст.) – для опису східних координат континенту. Картограф, почавши з географічних відомостей, продемонстрував далі, що в назвах історичних європейських топонімів античні автори підкреслювали переважання племені кельтів: тобто в історичній топоніміці було закладено, за його аргументами, ідею панкельтизму. Певною мірою гуманістичні погляди Ортелія дають відповідь на питання в заголовку статті британського професора Пітера Берка: "*Чи існувала Європа до 1700 року?*" [5, с. 21]. Великою заслугою фламандця було винесення в кінці XVI ст. ідеї про спільне історичне минуле європейського континенту крізь призму тотожності кельтських та германських племен з їхніми мовами ще й у площину історичної географії та картографії, включно з біблійною площиною. Ширшу перспективу ортелієвої ідеї про історичне минуле Європи може дати детальніший аналіз мапи Давньої Кельтики з порівняльним аналізом згаданої історичної карти Римської імперії та сучасної автору мапи Європи XVI ст. з "Театру кола земного".

Рис. 1. Мапу Європи, або Давньої Кельтики так намагався показати Абрагам Ортелій, Театр земної кулі, 1603, с. 558–559

Список використаних джерел

1. Дейвіс Н. Історія Європи / Н. Дейвіс. – Пер. з англ. П. Тарашук, К.: Основи, 2018. – 1464 с.
2. Тимошенко М. Антична спадщина у коментарі голландського картографа Абрагама Ортелія до мапи Понту Евксинського 1590 року / М. Тимошенко // Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені І.Франка. – 2018. – Вип. 42. – С. 286-299.
3. Bottici C., Benoît C. Imagining Europe: Myth, Memory and Identity. Introduction / C. Bottici, C. Benoît // Journal of Educational Media, Memory & Society. – Vol. 1, No. 2. – 2009. – P. 1-8.
4. Broecke van den M. The Significance of Language: The Texts on the Verso of the Maps in Ortelius' Theatrum orbis terrarum / M. van den Broecke // Imago Mundi. – 2008. – Nr.60 (2). – P. 202-210.
5. Burke P. Did Europe exist before 1700? / P. Burke // History of European Ideas. – 1980. – Vol. 1. – P. 21-29.
6. Chapman M. Celts. The Construction of a Myth / M. Chapman. – N. Y.: St. Martin's Press, 1992. – 342 p.
7. Considine J. Dictionaries in Early Modern Europe: Lexicography and the Making of Heritage / J. Considine. – Cambridge: Cambridge University Press. – 2008. – 393 p.
8. Krause M. Die Welt der Kelten / M. Krause. – Frankfurt / New York: Kampus Verlag, 2007. – 272 s.
9. Krogg van der P. Commercial Cartography and Map Production in the Low Countries 1500 – ca. 1672 / P. van der Krogg // The History of Cartography, Volume 3: Cartography in the European Renaissance / ed. by D. Woodward. – University of Chicago, 2007. – P. 1296-1383.
10. Melion W. S. Ad ductum itineris et dispositionem mansionum ostendendam: Meditation, Vocation, and Sacred History in Abraham Ortelius' Parergon / S. W. Melion // The Journal of the Walters Art Gallery. – 1997. – Nr.57. – P. 49-70.
11. Ortelius A. Theatrum Orbis Terrarum, tabulis aliquot novis vitaque auctoris illustratum / A. Ortelius. – edit. ultima Joan. Bat. Vrintius. – Antverpiae, 1603. – 724 p.
12. Ortelius A. Album amicorum / A. Ortelius. – MS LC.2.113, Antverpiae. – 1574 – 1596. – 127 f.
13. Pagden A (ed.). The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union. / A. Pagden (ed.). – Cambridge University Press, 2002. – 379 p.

14. Toon van Hal. One Continent, One Language? Europa Celtica and its Language in Philippus. Cluverius' Germania Antiqua (1616) and Beyond / H. van Toon // Revue européenne d'histoire. – 2014. – Vol. 21, No. 6. – P. 889-907.
15. Wintle M. Renaissance maps and the construction of the idea of Europe / M. Wintle // Journal of Historical Geography. – 1999. – Nr. 25 (2). – P. 137-165.

References:

1. Davis, N. (2018). *History of Europe*. Kyiv: Osnovy. [In Ukrainian].
2. Tymoshenko, M. (2018). The Ancient Heritage in the Commentary of the Dutch Mapmaker Abraham Ortelius to His Map of Pontus Euxinus 1590. *The Issues of the Humanities Studies of Drohobych State Pedagogical University of I Franko*, 42, 286-299. [In Ukrainian]. DOI:10.24919/2312-2595.42.148722
3. Bottici, C., Benoît, C. (2009). Imagining Europe: Myth, Memory and Identity. Introduction. *Journal of Educational Media, Memory & Society*, 1 (2), 1-8.
4. Broecke, van den M. (2008). The Significance of Language: The Texts on the Verso of the Maps in Ortelius' Theatrum orbis terrarum. *Imago Mundi*, 60 (2), 202-210.
5. Burke, P. (1980). Did Europe exist before 1700? *History of European Ideas*, 1, 21-29.
6. Chapman, M. (1992). *Celts. The Construction of a Myth*. N. Y.: St. Martin's Press.
7. Considine, J. (2008). *Dictionaries in Early Modern Europe: Lexicography and the Making of Heritage*. Cambridge: Cambridge University Press.
8. Krause, M. (2007). *Die Welt der Kelten*. Frankfurt / New York: Kampus Verlag.
9. Krogg, van der P. (2007). Commercial Cartography and Map Production in the Low Countries 1500 – ca. 1672. In D. Woodward (Ed.), *The History of Cartography, Volume 3: Cartography in the European Renaissance*. University of Chicago. Pp. 1296-1383.
10. Melion, W. S. (1997). Ad ductum itineris et dispositionem mansionum ostendendam: Meditation, Vocation, and Sacred History in Abraham Ortelius' Parergon. *The Journal of the Walters Art Gallery*, 57, 49-70.
11. Ortelius, A. (1603). *Theatrum Orbis Terrarum, tabulis aliquot novis vitaque auctoris illustratum*. In Joan. Bat. Vrintio (Ed. ultima). Antverpiae.

12. Ortelius, A. (1574 – 1596). *Album amicorum*. MS LC.2.113. Antverpiae.
13. Pagden A. (2002). *The Idea of Europe: From Antiquity to the European Union*. Cambridge University Press.

14. Toon van Hal. (2014). One Continent, One Language? Europa Celtica and its Language in Philippus. Cluverius' *Germania Antiqua* (1616) and Beyond. *Revue européenne d'histoire*, 21 (6), 889 – 907.
15. Wintle, M. (1999). Renaissance maps and the construction of the idea of Europe. *Journal of Historical Geography*, 25 (2), 137-165.

Надійшла до редколегії 24.05.21

M. Tymoshenko, PhD, Assistant Professor
Ukrainian Catholic University, Lviv, Ukraine

CELTIC EUROPE IN THE COMMENTARY OF THE 16th CENTURY FLEMISH MAPMAKER ABRAHAM ORTELIUS

A survey deals with the Latin commentary to the 1595-year Ancient Celtica map, created by the Flemish cartographer Abraham Ortelius in his historical atlas "Parergon". The mapmaker's texts in verso to the ancient maps are still little studied by researchers. In the course of the study, the main parts of the source were analyzed, testifying Ortelius' high erudition in ancient history and geography. Special attention also paid to how the humanist of the late XVI century showed his vision of the idea of European Pan-Celticism. Although he did not detail the vision of Celtic Europe, Ortelius confidently presented the arguments of his contemporaries, using a wide range of ancient, medieval, and humanistic sources: a total number of almost 70 authors. The Dutch mapmaker widely drew the arguments of Hadrianus Junius and Johannes Goropius Becanus: they biblically and linguistically spread the idea of Europa Celtica in the XVI century Netherlands. Ortelius' great merit was a revealing of the Celtic myth through the prism of the Celtic and Germanic tribes' identity with their languages and with their settlement throughout Europe by using methods of historical geography, linguistics, European toponymy and cartography.

Keywords: Celtic myth, historical cartography, Abraham Ortelius, Parergon, Celtic Europe, Flemish mapmakers, Humanism.

УДК 94(477):351.82-056.157"1917/1920"
DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2021.149.14>

А. Чуткий, д-р іст. наук, доц.
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9640-9905>
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ЕКОНОМІЧНИЙ НІГІЛІЗМ ЛІДЕРІВ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 рр. ЯК ДЕТЕРМІНАНТ ПОРАЗКИ ЗА УКРАЇНСЬКУ ДЕРЖАВНІСТЬ НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

Економічний чинник, як важливий детермінант поразки Української революції 1917–1921 рр., ще й досі неналежно досліджений. Водночас сам характер розвитку людства з моменту переходу до капіталізму вивів економічну сферу на ключову позицію в житті кожної людини. Ця тенденція особливо посилювалась на початку ХХ ст. Це засвідчили дві світові війни та інші військово-політичні конфлікти, постійно зростаюче прискорення в характері економічного розвитку та формування суспільства масового споживання, що само по собі посилювало залежність кожного індивіда від економічної сфери. Враховуючи таке значення економіки для життя модерного суспільства доцільно з'ясувати як поставились до неї провідники українського державотворення початку ХХ ст.

Унаслідок дослідження отримано комплекс фактичних даних, що чітко засвідчують – економічний чинник був важливим у поразці Української революції 1917–1921 рр., оскільки українські державні мужи того часу не зрозуміли важливості економічної сфери життя. Окремо слід виділити надмірний ідеалізм і водночас повальне захоплення соціалістичною доктриною, що в своїй основі суперечило нормальному будівництву економіки.

Ключові слова: економічна політика держави, економічна історія України, Українська революція 1917–1921 рр., українське державотворення ХХ ст., Українська Центральна Рада.

Постановка проблеми. Економічний чинник, як важливий детермінант поразки Української революції 1917–1921 рр., ще й досі належним чином не проаналізований і досліджений. Водночас сам характер розвитку людства з моменту переходу до капіталізму вивів економічну сферу на ключову позицію в житті кожної людини. Особливо на початку ХХ ст. Це засвідчили світові війни, постійно зростаюче прискорення в характері економічного розвитку та формування суспільства масового споживання, що само по собі постійно посилювало залежність кожного індивіда від економічної сфери. Це аксіома. Але потрібно з'ясувати як поставились до неї провідники українського державотворення початку ХХ ст. Чи розуміли вони таку вагу економічної сфери?

Аналіз джерел та літератури. Джерельну базу дослідження становить опублікований комплекс матеріалів по законодавчій діяльності Української Центральної Ради, оскільки саме в період її діяльності окреслилась політика всіх наступних українських влад соціалістичного забарвлення, що боролись за відродження української державності.

Також в основу джерельної бази покладено спогади сучасників (і учасників) тих подій. Водночас як з українського табору, але різної спрямованості – від соціаліста В.К. Винниченка до поміркового Є.Х. Чикаленка тощо; так і з табору учасників Білого руху (А.І. Денкіна, Ф.В. Вінберга, П.П. Врангеля та ін.).

Було залучено літературу як суто економічної спрямованості (праці класиків неоліберальної економічної теорії М. Фрідмена та Ф.А. Хайека), так і праці модерних українських істориків (П.П. Гай-Нижника, Р. М. Шуста та ін.), котрі зосереджуються на питаннях економічної історії України в роки Української революції 1917–1921 рр. Це дозволило дотриматись міждисциплінарного підходу і водночас найбільш вірно дослідити цю де-факто міждисциплінарну тему. При цьому потрібно наголосити, що таких вузько-спрямованих дослідників у нас досі небагато. І це зберігає актуальність цієї теми, засвідчуючи перспективність і значні можливості для її подальшого дослідження.

Як завдання було визначено реконструювати всі складові негативу економічної сфери, що зумовлювали поразку українських визвольних змагань 1917–1921 рр. А також їх структурування. Мета – довести згубність нехтування економічною сферою для самого існування державності, що особливо актуально для нашого сьогодення у зв'язку з повторюваністю низки помилок державотворців початку ХХ ст. на сучасному етапі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економіка є основою потуги та стабільності будь-якої держави. Вона ж визначає успіх військових кампаній (згадаймо класичне висловлювання Наполеона про те, що потрібно для перемоги у будь-якій війні). Вона формує і рівень життя суспільства, а отже і його